

MĂRGINENII SEBEȘULUI ÎN CADRUL PĂSTORITULUI TRANSHUMANT

Radu TOTOIANU*

Mărginenii Sebeșului and Transhumant Pastoralism

Abstract. *The article deals with the so-called mărginenii Sebeșului, analysed in the context of transhumant pastoralism. It synthesises existing information and puts it into the general context of legal transhumance practices, that is, abiding by the regulations in place, as well as the illegal practice of avoiding customs points. The article compiles and analyses the history of transhumance in the area by combining information from the historical and ethnological literature with the field research we carried out in the area in previous years. It also captures the current status of transhumance in the area by looking into the changes that have taken place and the directions in which this occupation, which has constantly changed form in line with the times and legislation, is heading.*

Keywords: *Transylvania, pastoralism, transhumance, customs regulations, transhumance roads.*

Cuvinte-cheie: *Transilvania, păstorit, transhumanță, reglementări vamale, drumuri de transhumanță.*

Păstoritul transhumant a luat naștere în secolul al XIV-lea, când, odată cu promovarea unei noi politici economice și comerciale de către dinastia Angevină, creșterea animalelor a cunoscut o dezvoltare însemnată¹. Transhumanța pastorală a apărut în urma extinderii teritoriale a păstoritului de pendulare dublă, trecerea de la o formă la alta producându-se în momentul în care creșterea patrimoniului zootehnic a pretins realizarea acestui pas². Transilvănenii au iernat cu turmele lor în Țara Românească de multă vreme, primul document care face referire la aceștia fiind un privilegiu domnesc, datat în 1408³. Deși există o abundență de informații privind schimburile comerciale desfășurate la sud de Carpați, începând încă cu secolul al XIV-lea, cele referitoare la transhumanță sunt puține până în secolul al XVII-lea, lucru care îi determină pe unii cercetători ai economiei transilvănene să considere transhumanța ca având un rol secundar în comparație cu celelalte activități economice⁴.

Cu toate acestea, transilvănenii transhumanți sunt atestați în zona Brăilei din perioada stăpânirii turcești, după anul 1540, zona fiind și unul dintre locurile de trecere spre Dobrogea, cu toate că, de cele mai multe ori,

* Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș, România; e-mail: rtotoianu@yahoo.com.

¹ Bucur 1978, p. 134.

² Dunăre 1979, p. 675.

³ Panaitescu 1944, p. 63.

⁴ Negulici 1996, p. 135.

turmele rămâneau în Câmpia sau în Balta Brăilei⁵. În sudul Moldovei, păstorii ardeleni erau întâlniți pe cursul inferior al Siretului⁶, iar Oltenia a devenit o destinație a acestora mai ales în perioada în care s-a aflat sub stăpânire austriacă (1718-1739)⁷. Și aici, păstoritul era principala activitate economică, întrucât oile erau foarte solicitate pe piața Imperiului Otoman. Conform unor date oficiale din anul 1731, Oltenia dispunea de 300000 de oi, oferind pășunile sale și turmelor din Transilvania⁸.

În 10 septembrie 1583, principele Sigismund Báthory (1581-1589; 1598-1599; 1601 și 1602) îi scria agentului său la Înalta Poartă, Ștefan Mărgay, și îl instruia ca, în drumul său către Constantinopol, să se oprească la curtea lui Petru Cercel, căruia să-i ceară să intervină în favoarea păstorilor ardeleni care au avut de suferit, deoarece oi și vite din munții Sibiului și din cei ai Sebeșului, au fost sechestrate și mânate în Țara Românească⁹.

În condițiile dominației otomane, la sfârșitul secolului al XVI-lea se constată un regres al creșterii oilor, din cauza prețului de monopol la care Poarta cumpăra animalele¹⁰. Cu toate acestea, se pare că furnizarea de „vite mărunte” pentru piața Imperiului Otoman era o afacere profitabilă, altfel nu ne putem explica implicarea directă în aceste tranzacții a principilor Transilvaniei. Gabriel Bethlen (1613-1629) îi scria, în 24 martie 1628, unui anume Toldalagi, agentul său la Constantinopol, cerându-i să încheie în numele său un contract cu negustorii turci Scerlet și Celebi, ca în fiecare an să le furnizeze 5000-6000 de oi, pe care se angaja să le trimită la Târgoviște sau la București¹¹.

Un deceniu mai târziu, principele Gheorghe Rákóczi I (1630-1648) continua afacerea, după cum rezultă dintr-o scrisoare adresată omului său de la Poartă, Rétyi:

„Noi oile să le aducem până la Dunăre n-o facem și să le dăm una cu câte 1 real taler, ci dacă vine el aici îi dăm vreo 5-6000 una cu 12 dutce și-i iertăm și tricesima. Să vorbiți cu omul acela și să mă încunoștințați, căci și eu trebuie să le cumpăr cu bani [...]”¹².

Nu doar principii vindeau oi, și mai ales berbeci, pentru culina turcească, ci și oierii transilvăneni. Săgii, cum erau numiți cumpărătorii de oi ai turcilor, creau frecvent neplăceri ciobanilor, luându-le uneori oile „cu sila”, astfel că acești oieri s-au grupat în tovărășii pentru a-și apăra interesele.

⁵ Cloșcă 1999, p. 61.

⁶ Vlăduțiu 1965, p. 83.

⁷ Papacostea 1998, p. 78.

⁸ *Ibidem*, p. 77-78.

⁹ Veress 1930, p. 271-273, nr. 249.

¹⁰ *Istoria românilor* 2001, p. 65.

¹¹ Metes 1920, p. 157.

¹² *Ibidem*, p. 160.

Într-o astfel de asociere sunt amintiți Toma și Oprea Tatu din Sebeșul Săsesc, încheind la 25 aprilie 1794, la București, o înțelegere cu Nicolae Sagiul, în prezența unui trimis al Consulatului Austriac și a unui reprezentant al domnului Țării Românești¹³. Alături de oierii din Sebeș sunt prezenți și alții din Săliște (Irimie Cyirke, Sztan Pana, Ratz Barbul, Nicolae Rusu și Ioan Tomos), Bran (Stan Pan, Bucur Oprea și Ioan Hodrie), Poiana (Bukur Vidregits, Bucur Czirke) și Rășinari (Iacob, fiul popii Iacob). Toți stabileau, de comun acord, următoarele prețuri de vânzare: 3,25 taleri turcești pentru un berbec, 2,20 pentru o oaie stearpă și 1,25 pentru un miel de un an¹⁴.

Amploarea pe care a luat-o transhumanța în secolul al XVIII-lea, a ajuns să îngrijoreze autoritățile timpului, care încercau să o controleze cât mai bine. În acest scop, austrieții, începând cu domnia Mariei Tereza, au ridicat un cordon sanitar la granița cu Țara Românească, justificat oficial de numeroasele epizootii care afectau Imperiul Otoman¹⁵.

În urma anexării Olteniei, în anul 1718, austrieții au stabilit șapte stațiuni vamale principale: Vodița, Coman, Oreava¹⁶, Islaz, Slatina, Râmnic și Vâlcan, împreună cu filialele Novaci și Baia. Fiecare vamă era condusă de un vameș care avea drept ajutor un călăraș și câte doi străjeri¹⁷. Cei din urmă, pe lângă pază, aveau și atribuții în vămuirea lucrurilor mărunte de până la 5 florini, bani pe care-i vărsau săptămânal vameșului. Dacă treceau prin locurile unde se aflau străjerii, bunurile sau turmele ale căror vamă depășea suma de 5 florini, erau dirijate spre cel mai apropiat punct de trecere a frontierei. Pe lângă acești străjeri, în zona graniței spre Dunăre se găseau și martalogii, însărcinați cu prevenirea furturilor și cu alungarea tâlharilor. În timpul ocupației austriece a Olteniei, martalogii erau în număr de 72, împărțiți în șase detașamente a câte 12 persoane¹⁸.

Linia vamală de munte era păzită de plăieși subordonați direct vameșilor de la Novaci, Vâlcan, Baia de Aramă și Vodița¹⁹, însă de cele mai multe ori ciobanii ardeleni evitau punctele de control, trecând direct peste plaiurile și pasurile munților pentru a eluda vama²⁰.

La 6 iulie 1495, dintr-un document referitor la comerțul sibienilor cu Țara Românească, aflăm că relațiile acesteia nu se limitau doar la Sibiu,

¹³ Meteș 1925, p. 60-61.

¹⁴ Hurmuzaki 1913, p. 1805, nr. MMMCCCCXXIX.

¹⁵ Negulici 1996, p. 135.

¹⁶ Localitatea Ciobani, înainte de anexarea Olteniei de către Imperiul Habsburgic, astăzi Bechet (cf. Vasilescu 1924, p. 370, nota 3).

¹⁷ *Ibidem*, p. 370-372.

¹⁸ *Ibidem*, p. 374.

¹⁹ *Ibidem*, p. 375.

²⁰ Meteș 1925, p. 17.

extinzându-se până la Sebeș și Orăștie, scaune cărora Sibiul le solicita să ia măsuri pentru ca nimeni să nu mai treacă în Țara Românească pe drumurile oprite²¹. Folosirea acestor poteci a continuat și în secolul al XVI-lea, după cum reiese dintr-un document emis, la 18 martie 1583, de Ștefan Báthory, care precizează faptul că sunt întrebuințate: „[...] multe căi piezișe și ascunse înafară de vechile drumuri publice[...]”²².

Situația folosirii potecilor clandestine s-a perpetuat, cu toate că, începând din secolul al XVIII-lea, au fost impuse restricții aspre la trecerea frontierei, oierii fiind obligați să treacă granița doar prin locurile unde existau puncte vamale. Județul Gorj avea șapte poteci deschise, dintre care cinci se aflau în plaiul Novaci și două în plaiul Vâlcan²³, acesta din urmă deschis în anul 1774²⁴. În plaiul Argeșului existau, potrivit unei situații întocmite în 1839, nu mai puțin de 41 poteci, pe care păstorii le puteau folosi pentru a trece în Țara Românească, iar în plaiul Novaci sunt menționate, în anul 1845, încă două poteci, una numită „Vârful lui Pătru”, aflată între Larga Vlădeanului și Slimoiu, iar a doua „Poiana Muierii”, aflată între Slimoiu și Piatra Seacă²⁵.

Dintr-o scrisoare a consilierului cameral Ignațiu Hann către judele Sibiului, redactată la Alba Iulia, în 22 aprilie 1721, aflăm situația *de facto* de la graniță, Ignațiu Hann vorbind despre

„[...] o situație întâlnită deja în anul anterior când, conform unor relatări de încredere, toată vara, cât timp oile au păscut peste munți, proprietarii au făcut încontinuu și nestingherit comerț cu oi, piei, unt, lână și altele și au fost la târguri fără a plăti taxe”²⁶.

Pentru a preîntâmpina astfel de practici, consilierul cameral considera că:

„[...] este necesar ca la un anumit timp, într-un anumit loc să se numere toate oile, la dus și la întors și să se perceapă vama pentru ce nu iese la numărătoare, pentru că asta înseamnă că oile acelea au fost vândute sau au făcut obiectul vreunui schimb”²⁷.

Probabil că Ignațiu Hann a fost sursa de inspirație pentru inspectorul vămilor ardeleni Ioan Macskási, care, în același an, redacta un regulament ce viza turmele care treceau Carpații. Cunoaștem acest regulament, redactat în anul 1721, care cuprinde șase puncte ce reglementau modul de trecere a frontierei cu turmele care aveau ca destinație vâratul în munții Țării

²¹ Meteș 1920, p. 95.

²² Hurmuzaki 1911, p. 692-693, nr. MCCLXXXVI.

²³ Constantinescu-Mircești 1976, p. 29-30.

²⁴ Giurcăneanu 1988, p. 74.

²⁵ Constantinescu-Mircești 1976, p. 30, nota 7.

²⁶ Hurmuzaki 1913, nr. doc. 2979, p. 1583.

²⁷ *Ibidem*, p. 1584.

Româneşti, turme care porneau din scaunele Sibiului, Miercurii şi Sebeşului. Pentru că numărătoarea „turmelor de oi şi a vitelor de orice fel” trebuia făcută în ciuda faptului că timpul era înaintat (documentul datând din 29 aprilie 1721), era necesar ca toate acele turme „să fie adunate la un loc şi un soroc care va fi stabilit”, pentru ca tricesimatorul însuşi sau un împuternicit al său „să săvârşească numărătoarea cu atenţie şi toată precizia”. După încheierea numărătorii, proprietarii turmelor vor obţine foaia cu socoteala animalelor, fără de care dacă vor îndrăzni să treacă în părţile Țării Româneşti, le vor fi confiscate animalele considerându-i contrabandişti. Pentru osteneala tricesimatorului,

„[...] o dată pe an, la vremea numărării, să fie obligaţi să-i plătească [...] pentru o turmă de 600 oi un florin unguuresc şi 50 de dinari, pentru turme de 700, 800 de orice fel de animale, 2 florini ungureşti, pentru turme mai mari de 800 de capete, 3 florini ungureşti”²⁸.

Regulamentul este clar şi în privinţa lânii sau a altor produse obţinute de la oi şi vaci, care nu trebuiau amestecate cu produse asemănătoare cumpărate din Țara Românească, acestea din urmă trebuind comunicate tricesimatorului de la Sibiu, pentru a fi vămuite corespunzător. La fel se proceda şi în cazul animalelor vii cumpărate din Țara Românească. Sunt reglementate şi lipsurile: „pentru cele moarte să prezinte pieile, iar pentru cele inexistente să aducă alte mărturii demne de crezare sau să jure”.

Ciobanilor care însoţeau turmele le era interzis să ia cu ei terţe persoane sau bunuri ale acestora, mai ales bani, aur şi argint, iar dacă vor observa transfugi aveau obligaţia de a anunţa autorităţile, sau chiar să îi prindă şi să îi predea tricesimatorului. La punctele 2-5, Ioan Macskási făcea o serie de recomandări legate de paza potecilor:

„Se cunosc cazuri în care cine a vrut a putut trece nestingherit pe poteci. Aşadar trebuie impus cu seriozitate plăieşilor din cele trei scaune Sibiu, Miercurea şi Sebeş, sub pedeapsă aspră şi primejdie de moarte, ca să îndeplinească paza potecilor cu toată sânguinţa şi dacă vor prinde pe cineva trecând cu mărfuri de orice fel pe poteci, pe acela să-l ia prins fără să ţină seama de persoană şi cutume şi să-l dea în mâna tricesimatorului de la Sibiu pentru o anchetare ulterioară mai precisă”²⁹.

Regulamentul continuă cu solicitarea unui „[...] loc pentru exactorat în cetate [...]”. Este necesar să fie o casă mare în oraşul de sus pentru oficiul tricesimal, şi este indicată casa sighişorenilor”. De asemenea se cerea un loc de păşune pentru caii oficiului, precum şi materiale şi meşterii necesari reparării sediului tricesimatorului de la Turnu Roşu care era ruinat. La

²⁸ *Ibidem*, p. 1585.

²⁹ *Ibidem*, p. 1586.

punctul 6, solicita să se repare drumul spre Căineni, *via Arxaviensis*, grav afectat de topirea zăpezilor³⁰.

Răspunsul magistratului sibian a venit în data de 6 mai 1721, încuviințând numărătoarea pomenită potrivit normelor de la punctul 1:

„Deoarece această numărare este nouă și neobișnuită până în prezent în aceste scaune, precum și anevoioasă și plină de osteneți, și de aceasta ar putea fi interesate și alte districte, comitate sau scaune ale patriei, ca niște supuși vom aduce la cunoștință acest lucru domnului guvernator și înălțatului guberniu regal, ca să nu fim acuzați că am greșit trecându-l sub tăcere”³¹.

Magistratul sibian a răspuns pozitiv tuturor prevederilor din regulamentul întocmit de Ioan Macskási, cu excepția punctului 6, unde se specifică faptul că, la repararea drumului: „[...] au participat în anul precedent numai scaunele Sibiului și Tălmaciului peste rânduială și disproporționat, fiind bine cunoscut că nici un alt comitat sau scaun nu a participat la acea sarcină”, pe cale de consecință, scaunele Sibiului și Tălmaciului nu s-au mai ocupat de repararea drumului în acel an³².

La graniță, evidența animalelor transhumante era trecută în așa-numitele „reghi”, care se eliberau de vameșul de la punctul de frontieră pe unde treceau oierii, în baza „biletului de oi”, o adeverință de la primăria de care ținea oierul³³. Astfel de „bilete de oi” cunoaștem din zona Sebeșului, de la Pianu de Sus (**fig. 1-2**). Într-un asemenea document se vorbește:

„[...] despre guldeni imperiali 33 și 10 2/4 în monedă, pe care Gheorghe Gavrilă, pielar de sus, crescător de animale, i-a plătit, suma reprezentând taxa pentru vitele gospodărite în Valahia în anul 1849, sumă ce reprezintă impozitul regal la cursul zilei”³⁴.

Într-un alt bilet de oi se specifică: „[...] să se elibereze un pașaport celui de mai sus pentru 8 săptămâni”³⁵. Aceste pașapoarte pentru animale atestau faptul că o anumită persoană este proprietarul animalelor și consemna starea lor de sănătate, precum și destinația pe care o aveau. Se cunosc și cazuri în care unii oieri din Răchita și Loman mergeau la iernat în Țara Românească „cu soroc de șase luni”, din luna noiembrie până în luna mai³⁶. Dintr-o listă care cuprinde turmele ce treceau pentru iernat prin

³⁰ *Ibidem*, p. 1587.

³¹ *Ibidem*, p. 1587.

³² *Ibidem*, p. 1588.

³³ Dragomir 1926, p. 32.

³⁴ MMIRSD, *Cinci chitanțe de plată către Scaunul Sebeșului pentru iernatul vitelor lui Gh. Gavrilă în Valahia, 1835-1849*, nr. inv. 174/D. 69, f. 5; Totoianu 2004, p. 353.

³⁵ MMIRSD, *Cinci chitanțe de plată către Scaunul Sebeșului pentru iernatul vitelor lui Gh. Gavrilă în Valahia, 1835-1849*, nr. inv. 174/D. 69, f. 4.

³⁶ Constantinescu-Mircești 1976, p. 92.

punctele vamale Novaci și Curmătura Oltețului în anul 1837, cunoaștem că a trecut, în ziua de 31 august 1837, oierul Mănăilă Marian din Săsciori, cu 1169 oi, 416 berbeci, 9 capre, 4 cai, 1 măgar și 7 ciobani. Din satul Loman, în zilele de 9 și 10 septembrie, au fost înregistrate 5 turme însumând 6859 oi și berbeci, însoțiți de 26 de ciobani, iar din Sebeșel, oierul Moise Stăncuș a trecut peste munți, în ziua de 20 septembrie a aceluiași an, 902 oi, 250 berbeci, 22 capre, 16 cai și 6 ciobani³⁷.

Pentru toate aceste animale se plătea vamă, iar tarifele ne sunt cunoscute din diferite documente încă începând cu secolul al XV-lea. Din timpul domniei lui Mircea cel Bătrân, un privilegiu din anul 1412 acordat brașovenilor, menționează, pe lângă o serie de produse, și costurile vamale percepute pentru animale. Astfel, pentru un bou sau pentru o vacă se plăteau 3 ducați, pentru un berbec 1 ducat, pentru un porc 3 ducați, iar pentru un burduf cu brânză 1 ducat³⁸. Un secol mai târziu, din timpul domniei lui Mircea Ciobanul (1522), cunoaștem tariful vamal de la Turnu Roșu pentru mărfurile importate în Transilvania, conform căruia pentru un bou se plăteau 10 denari, pentru 100 porci se dădea un porc, iar pentru o capră sau oaie se plăteau 2 denari³⁹.

Printre cele 312711 oi și alte vite care au fost înregistrate în anul 1837 trecând prin plaiurile Arfeu, Novaci și Curmătura Oltețului, au fost consemnate ca provenind din Mărginimea Sebeșului nouă turme din Loman, cinci din Săsciori și patru din Sebeșel⁴⁰. Tot prin plaiul Novaci s-au întors spre Transilvania, în primăvara anului 1831, turme din satele Loman și Răchita, care aveau ca destinație stânele din munții Prisaca, Clăbucet și Grușor⁴¹. Cinci ani mai târziu, în 1836, prin același plai s-au întors spre vârat, alături de turme din satele deja amintite, și ciobani și animale din Sebeș și Lancrem⁴². Plaiul Vâlcanului nu este nici el ocolit de oierii din Mărginimea Sebeșului, pe aici trecând, între anii 1831 și 1837, turme provenind din satele Pianu, Loman, Sebeșel, Săsciori și Deal⁴³. În decursul secolului al XIX-lea, oierii din Șugag, Căpâlna, Răchita, Strungari, Purcăreți, Săsciori, Sebeșel și Loman plecau spre iernat în Țara Românească, direct din masivul Retezat, de la stânele aflate în munții Drăgșanu, Galbina, Borăscu Mare, Borăscu Mic și Păpușa, peste muntele Șurianu și peste Lotru prin trecătoarea Căineni⁴⁴.

³⁷ *Ibidem*, p. 157-158.

³⁸ Meteș 1920, p. 52.

³⁹ *Ibidem*, p. 131.

⁴⁰ Constantinescu-Mircești 1976, p. 83.

⁴¹ *Ibidem*, p. 90.

⁴² *Ibidem*, p. 89.

⁴³ *Ibidem*, p. 90.

⁴⁴ Dunăre 1956, p. 491.

După ce treceau munții fie oficial, fie clandestin, urmau drumurile pastorale care au fost trasate și utilizate în secolele anterioare. Un astfel de drum trecea peste Vârful Mândra și cobora la Novaci, unde exista o vamă a Țării Românești. De aici continua la Horezu, de unde pornea spre Craiova, și se oprea fie în acea zonă, fie cobora la bălțile Dunării⁴⁵. Din zona de nord a actualului județ Mehedinți, porneau trei drumuri importante ale ciobanilor transhumanți. Primul, care este considerat și cel mai vechi, este numit „drumul de adăpost”, datorită faptului că mergea pe sub munte. Acest drum pornea de la râul Seș și făcea popasuri la coborârea în lunca Cernii, în preajma satelor Balta, Siroca, Cerneț și Rogerea, de unde pornea către Calafat. Cel de-al doilea, numit „drumu ăl mai scurt”, pornea de sub muntele Godeanu și cobora în Depresiunea Cloșani, de unde continua înspre localitățile Ponoarele, Bala, Malovăț și Putinei, de unde intra în Lunca Dunării. Cel de-al treilea, pornea din două artere. Prima începea de sub muntele Oslea Mănăstireasca, iar cea de-a doua de sub muntele Arcanu și amândouă se întâlneau la Tismana-Ungureni, de unde coborau spre satele Godinești și Roșcani, iar apoi spre Vânju Mare, Almăjel sau Bălăcița. Aceste drumuri nu se opreau sub munte, ci treceau pe versantul celălalt în Ardeal. Drumurile aveau de-o parte și de alta „fraiuri” (fâșii late de circa 8 m, lăsate special pentru păscutul din mers al turmelor) și ele continuau la sud de Dunăre, în Serbia și Bulgaria, ducând spre câmpiile cu climă blândă din zona sud-dunăreană⁴⁶.

Puncte de trecere a Dunării erau la Oltenița, Giurgiu, Călărași⁴⁷ și Brăila⁴⁸, traversarea făcându-se cu „caiacele” sau peste Dunăre, dacă era înghețată. După trecerea fluviului, turmele se răspândeau fie spre Tulcea, fie spre Constanța și Mangalia, rămânând în Dobrogea numai până în jurul datei de 22 martie (Măcinici), când treceau înapoi în bălțile Dunării, pentru că se apropia fătatul oilor⁴⁹, acolo mieii fiind mai adăpostiți de crivăț decât în Dobrogea. Locurile cele mai căutate în Dobrogea erau regiunea Hârșovei, a Babadagului și a Medgidiei, iar mai spre sud, zona Pazargicului și a Balcicului⁵⁰, zona Văii Batova, supranumită „valea fără iarnă”, sau chiar mai departe până înspre Varna⁵¹ (**fig. 3**). Aceste ultime zone au fost frecventate numai până în anul 1879 deoarece, după câștigarea independenței, Bulgaria a

⁴⁵ Dragomir 1926, p. 35.

⁴⁶ Vulcănescu 1964, p. 25-29.

⁴⁷ Dragomir 1926, p. 43.

⁴⁸ Cloșcă 1999, p. 72.

⁴⁹ Dragomir 1926, p. 43-44, 52.

⁵⁰ Șandru 1946, p. 28.

⁵¹ Opreanu 1931, p. 225.

închis granița și nu le-a mai permis ardelenilor să ierneze cu turmele pe teritoriul ei⁵².

Nu știm sigur de când ciobanii din Mărginimea Sebeșului au început să treacă în Dobrogea, însă cel mai probabil doar după pacea de la Passarowitz (1718)⁵³. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, guvernatorul Said Pașa depunea eforturi pentru a introduce „agricultura pastorală” în vederea valorificării vastelor terenuri necultivate, încurajând ciobanii ardeleni să vină în Dobrogea⁵⁴. Numărul acestora a crescut mai ales după anul 1855, când o convenție dintre Austria și Turcia reglementa și favoriza pășunatul în Dobrogea⁵⁵, ardelenii și cele peste un milion de oi pe care le aduceau an de an aici, aduceau venituri de loc de neglijat în vistieria imperiului⁵⁶. Mai mult, autoritățile locale dobrogene au încurajat chiar și stabilirea lor aici, din câteva statistici rezultând că la 1878 existau deja peste 500 de familii de ardeleni stabilite în Dobrogea⁵⁷. După Războiul de Independență, când în urma Tratatului de Pace de la Berlin (1/13 iulie 1878), Dobrogea a revenit României, care, la rândul ei, în efortul de reorganizare administrativă și de românizare a provinciei nou alipite, îndemna oierii transilvăneni să se stabilească în număr cât mai mare aici, permițându-li-se să ocupe cât pământ le trebuia, întrucât, în urma războiului, majoritatea turcilor plecaseră, iar satele fuseseră pustiite și arse de bulgari⁵⁸.

Din satele Mărginimii Sebeșului, treceau în Dobrogea turme din Șugag și Loman. Profesorul Gheorghe Pavelescu intervievând, în anul 1937, un octogenar din satul Loman, află de la el că

„Mai demult lumea se ducea cu oile în Dobrogea, că acolo nu se plătea nimic pentru pășunat. Numai la trecerea Dunării plătea ceva pentru trecut. Atunci nu era pod. Plătea ceva la guvernatorul țării și putea umbla pe unde voia [...]”⁵⁹.

Și ciobanii din satul Pianu de Sus, treceau cu turmele în Dobrogea, acest sat practicând un păstorit la nivelul celor mai importante centre pastorale din Transilvania⁶⁰.

Până nu demult, doar câteva sate din Mărginimea Sebeșului mai practicau transhumanța, destinația turmelor în timpul sezonului rece fiind Banatul și Crișana. Turmele iernau în apropierea orașelor Timișoara, Arad și

⁵² Dragomir 1938, p. 195.

⁵³ Dragomir 1926, p. 43.

⁵⁴ Mihăilescu 1922, p. 168.

⁵⁵ Ursu 1997, p. 94.

⁵⁶ Mihăilescu 1922, p. 175-179.

⁵⁷ Ursu 1997, p. 95.

⁵⁸ Opreanu 1931, p. 229.

⁵⁹ Pavelescu 2004, p. 57.

⁶⁰ Constantinescu-Mircești 1976, p. 91.

Oradea⁶¹, aceste zone fiind frecventate în mod regulat, începând din deceniul trei al secolului XX⁶².

Renunțarea la iernatul transhumant în Dobrogea s-a datorat mai multor cauze, cea mai importantă fiind influența pe care au avut-o reformele agrare succesive (atât după Războiul de Independență, cât și după Primul Război Mondial), în urma cărora într-o jumătate de secol proprietățile mari s-au divizat, ciobanii fiind nevoiți să cadă la înțelegere cu tot mai mulți proprietari de terenuri, lucru mai dificil și care, implicit, a dus creșterea costurilor iernatului⁶³.

Un alt factor care a dus la această schimbare a fost războiul vamal dintre România și Austro-Ungaria (1886-1892), cea din urmă, în dorința de a-și proteja produsele proprii, închizând granița pentru mărfurile românești, astfel că oierii ardeleni nu își mai puteau trece înapoi peste graniță produsele pe care le valorificau de sute de ani în Transilvania, fapt care a dus la scăderea rentabilității⁶⁴ păstoritului, în general, și a iernatului transhumant în România, în special.

Altă cauză care a contribuit la schimbarea direcției iernatului transhumant, a fost tendința generală de scădere a numărului de vite din Transilvania, după unirea din 1918, la care se adaugă și perioadele de secetă prin care au trecut ulterior Bărăganul și Dobrogea, făcând astfel mult mai dificil iernatul în aceste zone⁶⁵.

În prezent, mare parte a crescătorilor de ovine din zona aflată în discuție, care până nu demult practicau iernatul transhumant în Banat și Crișana, au dat naștere fenomenului „localizărilor”⁶⁶, renunțând la o transhumantă grea și oboșitoare și stabilindu-se cu turmele în locurile pe care le frecventau. Ei au profitat de colapsul agriculturii socialiste și au cumpărat pământ, de cele mai multe ori chiar de la foste CAP-uri unde erau angajați pentru a îngriji oile, terenuri pe care acum le folosesc pentru turmele proprii. Aici și-au întemeiat gospodăriile în toată puterea cuvântului, în cadrul cărora prepară produsele, la fel ca la stânele din munți. Majoritatea oierilor sugăjeni și-au mutat turmele de oi în Banat, în condițiile expuse mai sus, în satul de origine, crescând vaci pentru lapte și carne. Transhumanta, continuă să fie astăzi practică doar de câțiva oieri din Loman, Tonea, Purcăreți și Pianu.

⁶¹ Totoianu 2004, p. 355-357.

⁶² Vlăduțiu 1964, p. 154.

⁶³ Opreanu 1931, p. 227.

⁶⁴ Dragomir 1938, p. 196.

⁶⁵ Opreanu 1931, p. 227.

⁶⁶ Totoianu 2010, p. 552-556.

Explanation of Figures

- Fig. 1.** Certificate dated 18 July 1839 by which the Seat of Sebeş confirms the receipt of 2 florins and 36 kreutzer from Gheorghe Gavrilă from Pianu de Sus as tax for wintering his sheep in Wallachia. It specifies that the holder should be issued with a passport for eight weeks.
- Fig. 2.** Receipt from the year 1849 showing the payment made by Gheorghe Gavrilă from Pianu de Sus for the wintering of his sheep in Wallachia.
- Fig. 3.** Map with the transhumance roads and wintering areas used by the flocks from Mărginimea Sebeşului.

Abrevieri bibliografice

- Bucur 1978 — Corneliu Bucur, *Invarianță și variabilitate în păstoritul tradițional*, în *AMET*, X, 1978, p. 125-146.
- Cloșcă 1999 — Gabriela Cloșcă, *Date referitoare la păstoritul transhumant în zona Brăilei*, în *AnBr*, s.n., III, 1999, 3, p. 71-76.
- Constantinescu-Mircești 1976 — Constantin Constantinescu-Mircești, *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele XVIII-XIX*, București, 1976.
- Dragomir 1926 — Nicolae Dragomir, *Din trecutul oierilor mărgineni din Sălize și comunele din jur*, Cluj, 1926.
- Dragomir 1938 — Nicolae Dragomir, *Oierii Mărgineni în Basarabia, Caucaz, Crimeea și America de Nord*, în *LIGUC*, VI, 1938, p. 159-302.
- Dunăre 1956 — Nicolae Dunăre, *Probleme de etnografie în ținutul Alba-Iulia*, în *Apulum*, V, 1956, p. 480-493.
- Dunăre 1979 — Nicolae Dunăre, *Statutul și rolul păstoritului tradițional în convergență cu continuitatea și unitatea etnoculturală*, în *Apulum*, XVII, 1979, p. 671-680.
- Giurcăneanu 1988 — Claudiu Giurcăneanu, *Populația și așezările din Carpații românești*, București, 1988.
- Hurmuzaki 1911 — Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, vol. XV, partea I, 1358-1600, București, 1911.
- Hurmuzaki 1913 — Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, vol. XV, partea II, 1601-1825, București, 1913.
- Istoria românilor* 2001 — Ștefan Ștefănescu, Camil Mureșanu (coord.), *Istoria românilor*, vol. IV, București, 2001.
- Meteș 1920 — Ștefan Meteș, *Relațiile comerciale ale Țerii-Românești cu Ardealul până în veacul al XVIII-lea*, Sighișoara, 1920.
- Meteș 1925 — Ștefan Meteș, *Păstori ardeleni în Principatele Române*, Arad, 1925.

Radu Totoianu

MMIRSBD

– Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș, Biblioteca Documentară.

Mihăilescu 1922

– Fl. Mihăilescu, *Excursiune agricolă în Dobrogea făcută de Ion Ionescu de la Brad în 1850*, în *AnD*, III, 1922, 1, p. 97-187.

Negulici 1996

– Dorina Negulici, *Știri documentare privind păstoritul transhumant la sud și est de Carpați*, în *Cumidava*, XX, 1996, p. 135-139.

Opreanu 1931

– Sabin Opreanu, *Contribuțiuni la transhumanța din Carpații Orientali*, în *LIGUC*, IV, 1931, p. 201-244.

Panaitescu 1944

– Petre P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, București, 1944.

Papacostea 1998

– Șerban Papacostea, *Olenia sub stăpânire austriacă (1718-1739)*, București, 1998.

Pavelescu 2004

– Gheorghe Pavelescu, *Valea Sebeșului: monografie etno-folclorică*, vol. I, Sibiu, 2004.

Șandru 1946

– Dumitru Șandru, *Mocanii în Dobrogea*, București, 1946.

Totoianu 2004

– Radu Totoianu, *Spațiul și calendarul pastoral al Mărginenilor Sebeșului*, în *PA*, VI, 2004, p. 339-360.

Totoianu 2010

– Radu Totoianu, *Aspecte privind evoluția păstoritului și a creșterii animalelor pe Valea Sebeșului în secolele XIX și XX*, în *Terra Sebus*, 2, 2010, p. 539-557.

Ursu 1997

– Nicolae Ursu, *Știri din presa vremii despre așezarea mocanilor în Dobrogea la sfârșitul secolului al XIX-lea*, în *AnD*, s.n., II, 1997, 1, p. 94-98.

Vasilescu 1924

– Alexandru A. Vasilescu, *Vămile Olteniei supt Austrieci*, în *AO*, III, 1924, 15, p. 370-381.

Veress 1930

– Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. II, București, 1930.

Vlăduțiu 1964

– Ion Vlăduțiu, *Noțiunea de „mocan” în păstoritul românesc*, în *REF*, IX, 1964, 2, p. 143-158.

Vlăduțiu 1965

– Ion Vlăduțiu, *Aspecte etnografice ale păstoritului în Moldova de Sud*, în *REF*, X, 1965, 1, p. 81-88.

Vulcănescu 1964

– Romulus Vulcănescu, *Cartografierea etnografică a transhumanței în Oltenia de Vest*, în *REF*, IX, 1964, 1, p. 17-33.

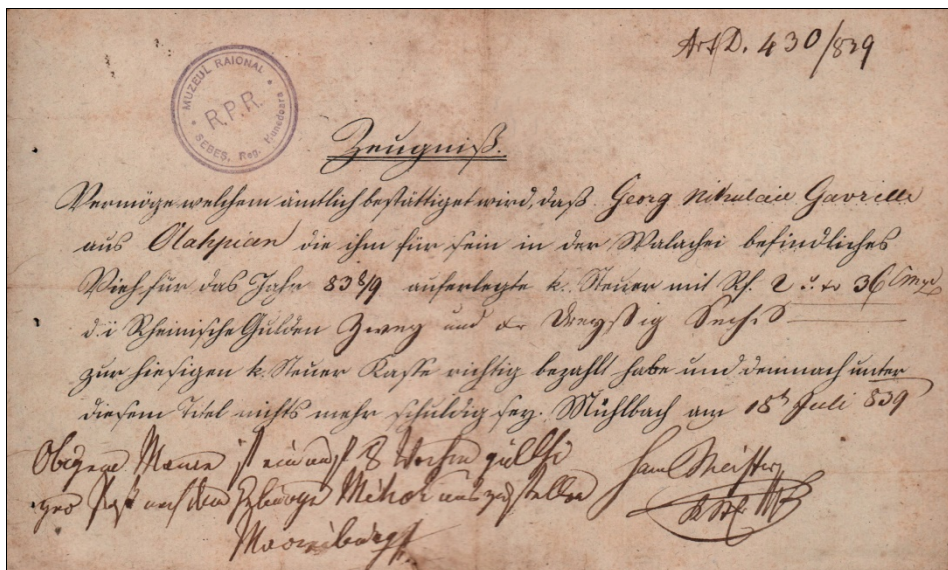

Fig. 1. Adeverință, din 18 iulie 1839, prin care Scaunul Sebeșului confirma primirea sumei de 2 florini și 36 craițari, de la Gheorghe Gavrilă din Pianu de Sus, reprezentând taxa pentru iernatul oilor acestuia în Țara Românească. Se specifică să se elibereze titularului un pașaport pentru opt săptămâni

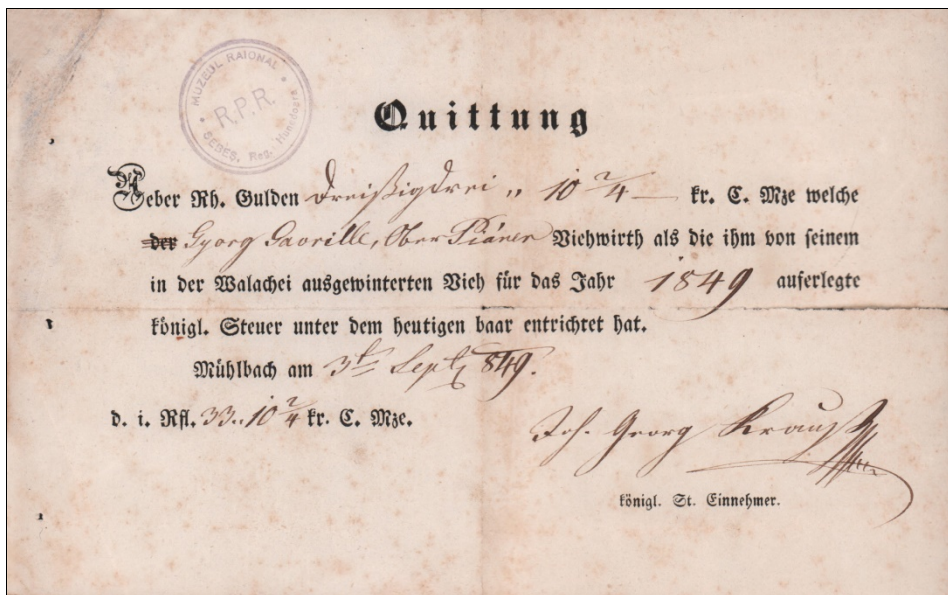

Fig. 2. Chitanță, din anul 1849, pentru plata iernatului oilor lui Gheorghe Gavrilă din Pianu de Sus în Țara Românească

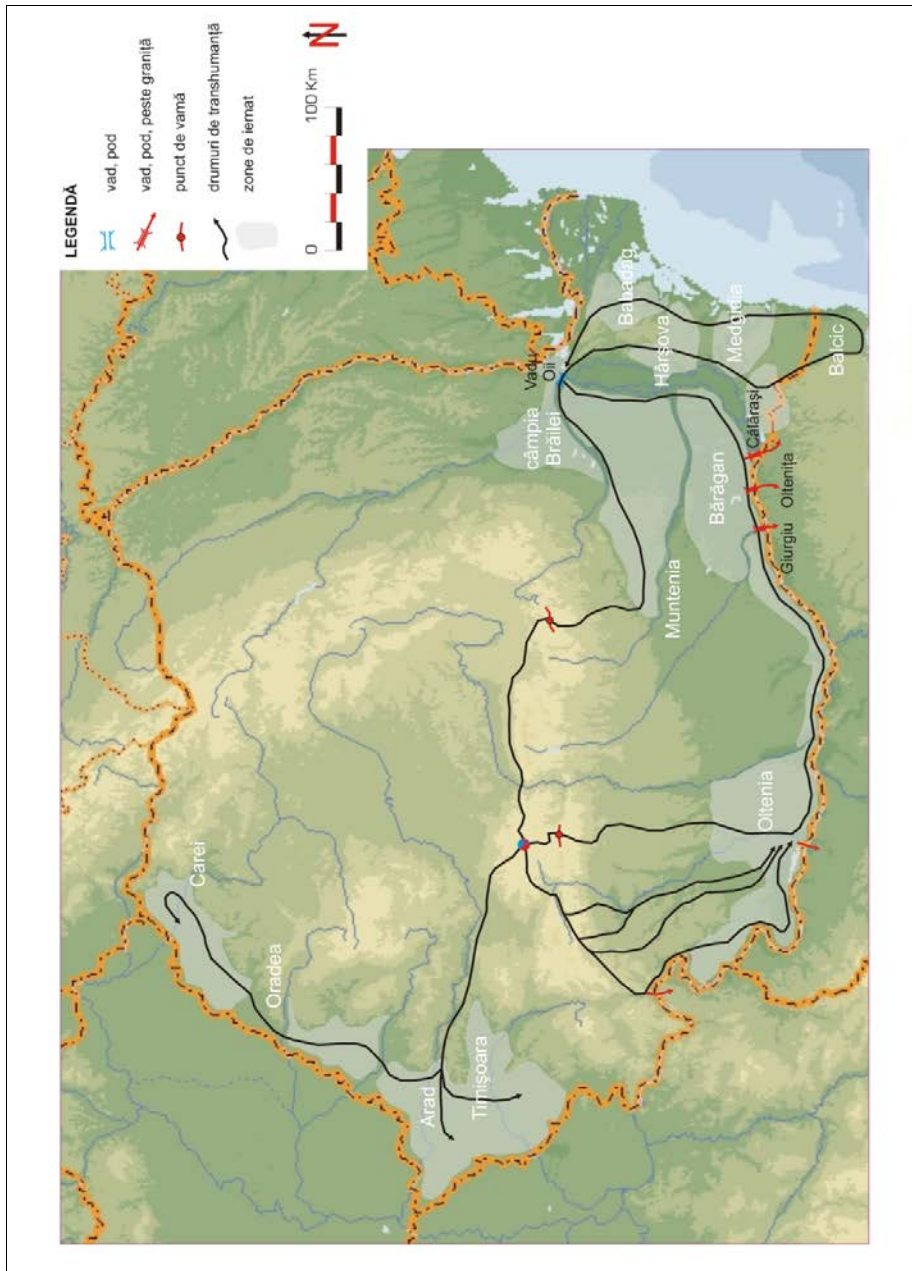

Fig. 3. Drumurile de transhumantață și zonele de iernat frecventate de turmele din Mărginimea Sebeșului